

Наше Слово

PIK LXVII № 39 (3398) ВАРШАВА, 25 ВЕРЕСНЯ 2022 РОКУ
ЦІНА – зл. 5 zł (VAT = 8%) – CENA NUMER INDEKSU 366609

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК TYGODNIK UKRAINSKI UKRAINIAN WEEKLY
Інтернет-версія газети www.nasze-slowo.pl ISSN 0027-8254

Про книги, службу та сум за сім'єю: розмова із українським військовим та письменником Артемом Чапаєм

Повномасштабна війна змінила кожного з нас. Український письменник Артем Чапай (справжнє ім'я – Антон Водяний) з перших днів вторгнення пішов добровольцем у армію. За цей час митець бачився зі своєю родиною всього декілька разів, коли діти з дружиною приїжджали на літні канікули. Своїми емоціями та думками він поділився з «Нашим словом».

— Ви творча людина — письменник, журналіст, до того ж, наскільки я знаю, пацифіст. Як ви і коли вирішили піти захищати Україну зі зброєю у руках?

— Справді, я до початку повномасштабного вторгнення вважав себе пацифістом. Найбільше на мене вплинув Майдан 2014 року, бо я був справжнім революціонером, але побачивши, як люди гинуть, почав відстоювати ненасильницький опір. Свого часу переклав книжку Магатми Ганді про ненасильницький спротив. Але російське вторгнення одразу це змінило: проти бомб ненасильницький опір не діє. І першого дня я ухвалив рішення: треба йти. Я ж завжди казав, що за справедливість треба боротися. Тому якби я зараз, коли така явна несправедливість, не пішов пробувати із нею боротися, то не považав би сам себе. Було би складно дивитися в очі дітям. Вони б, звичайно, погодились з будь-яким моїм рішенням, але мені все одно було б складно дивитися їм в очі, бо я сам не прийняв би, якби не пішов боротися. Іноді через своє рішення буває важко, але я ніколи

про нього не шкодував, бо розумію, що не міг вчинити інакше. Нас війна застала у Києві, першого дня ми тікали, і я бачив, як людину — звичайного селянина, в якого ми обідали того дня, батька одного з членів великої компанії, якою ми тікали всі разом кількома автівками — я бачив, як того чоловіка, оскільки він раніше служив, одразу ж фактично мобілізували, видали автомат і миттєво послали на блокпости. Я бачив, як один з хлопців з компанії почав одразу тулитися до стін і відмовився виїжджати із села, у яке нас привезли, через блокпост, тому що дуже боявся, що і його заберуть. Тобто «краще хтось інший, лише б не я». Є таке поняття — «іспанський сором», коли тобі соромно за інших. Це стало для мене додатковим аргументом: замість того, аби отак боятися, ховатися десь у комишах і думати, заберуть мене чи ні — сміливіше і справедливіше бути з тими простими людьми, як у моїй книзі The Ukraine. Той чоловік, якого забрали першого дня — це і є справжня Україна. Звичайний селянин, років з 50, добродушний,

вусатий дядько. І я краще буду з ним і такими, як він. Відтоді й дотепер у мене, чесно кажучи, посилюється дистанція з людьми, які вирішили уникати, ховатися і, як вони кажуть, чекати на свою чергу — при цьому завбачливо ховаючись у місцях, де їх не знайдуть. Для себе ж я вирішив, що мені совість каже бути зі звичайними людьми, а не з елітою, яка може собі дозволити захищатися. Хочу бути з народом серед народу. В перші дні здавалося, що всі ми однакові, що всі ми в одній ситуації — поступово виявилось, що все ж не в одній. Я дуже тішуся своєму рішення, хоча воно важке. Не приховуватиму, я почав час від часу плакати, раніше не плакав роками, але підтримує думка, що рішення було справедливим.

— Ви щойно сказали, що почали плакати, що саме до цього змушує?

— Мені й 50-річні чоловіки розповідали, що вони і плакали, і ридали. Це, мені здається, нормальне явище. Це краще, ніж тримати все в собі і якоїсь миті не витримати. У кожної людини

все відбувається по-іншому. Наприклад, ти вже наче звик до ситуації, вже ніби доволі спокійний і врівноважений — але іноді щось пробиває. Останнє, що я можу згадати — 1 вересня. Зазвичай цього дня ми бачимо натовпи гарно вбраних школярів, батьків з квітами, і щороку я сам був частиною цього потoku. А цього року раптом згадав, що сьогодні 1 вересня, коли ми, повний бусик солдатів з автоматами, їхали містом. І школярів видно не було. Тоді пробило на сльози.

— Ви згадували про свій твір The Ukraine, який потрапив до Українського інституту книги. Розкажіть про нього.

— Я цьому щиро тішуся. Коли книга щойно вийшла, дехто її критикував: начебто вона зображує Україну без прикрас. Це, власне, й була ідея твору — показати не таку Україну, якою ми її бачимо у пропаганді, показати не Україну гарних краєвидів чи ідеальних людей.

Всюди добре, а вдома... війна

ДАРІНА
ПОПІЛЬ,
журналістка

Дім — місце сили, спокою, енергії, щастя. Для мігрантів відчуття дому буває змінним. Якщо комусь вдалось себе віднайти в іншій країні, то в людини з'являється два доми. Понад 7 років я промешкала у Варшаві. У певний момент, я навіть не зауважила, як мій рідний Львів мусів трошки вступити місця у серці Варшави. Я кружляла поміж двома країнами і верталась до Польщі з України вже трохи так само, як до України з Польщі — до дому.

А потім прийшла затяжна пандемія коронавірусу. Поїздки до коханого Львова зависли у повітрі на невизначений термін, що там подорожі, ходити можна було лише до супермаркетів і гуляти в масках. Життя стало на паузу. Ми вирішили побороти нудьгу, карантинні обмеження і спробувати пожити десь-інде. Не в своєму зручному «вдома» у Варшаві та Львові. Таким чином, майже 2 роки тому, ми опинились у німецькому Магдебурзі. Нудно нам тут на початках не було, адже довелося умеблювати квартиру від нуля і адаптуватися до нової країни, її мови, правил, законів. Але пандемії тут теж ніхто не відміняв. Поживши кілька місяців у суворому карантині, ми поїхали перед зимовими святами на 3 місяці до Львова.

Все-таки, насамперед, дім там, де серце. А моє серце, хай якби не любило Варшаву, належить місту Лева.

Так ми й курсували собі до зловішого 24 лютого поміж країнами. Приїздили до Польщі, де залишилось багато родини, друзів та й моя робота в «Нашому слові», їхали ще на довше в Україну. До Магдебургу, де життя рухається повільно і без пандемії, ми особливо не рвались повертатись. Звісно місто має свої переваги: компактне, багато зелені, спокійне. Але домом воно нам так і не стало. Отож, до повномасштабного вторгнення росії в Україну, ми планували вернутись на постійно до Варшави або до Львова. Я дуже вболівала за останній варіант.

Наші плани полетіли шкереберть, як і в багатьох інших українців. Довелось залишатись у Німеччині, яка не тишила і не тишить далі, своєю доволі пасивною позицією щодо війни в Україні. Але принаймні вона відкрилась для українських біженців. До нас приїхали сестра чоловіка з двома дітками. За певний час родичі отримали соціальні виплати від держави. Згодом нам вдалось знайти їм квартиру, за яку Німеччина поки що також платить. Ми застрягли у Магдебурзі, адже період війни у Батьківщині, не найкращий час аби кидати роботи, шукати нові і переїздити. Наші кошти потрібні вдома, для підтримки армії та людей, що потребують допомоги.

З якою приємністю останні пів року згадуються попередні пандемічні клопоти. Вони видаються раєм у порівнянні з подіями в Україні. Тривожність сягає межі, усі повітряні тривоги у Львові я переживала разом з рідними і друзями онлайн.

Щоночі в снах літали ракети, у мене стріляли, я фізично відчувала біль та навіть помирала.

Здавалось мій психічний стан у Магдебурзі, де я була у принаймні фізичній безпеці, був на багато гірший, аніж у моїх батьків чи друзів у Львові, де, як і у будь-якій іншій точці України, безпека — дуже відносне питання останнім часом.

Наприкінці липня я вирішила, що досить цього. Попри постійні прогнози про напад з боку Білорусі на Західну Україну, ми з моєю кумою та похресником зібрались і поїхали до дому. Її мантия рідна, зелена, горбиста Східниця. Мене кликав мій древній, казковий Львів.

Всюди добре, а вдома... війна. І так, це відчувається навіть у доволі спокійному зараз Львові. Думаю, хто був на місці від 24 лютого, звик до нових реалій. Коли ж приїдеш після декількох місяців війни, яку спостерігала до цього лише онлайн, то в очі, вуха, ніс кидається відчуття, що все наче таке ж, але водночас дуже змінилось.

У повітрі де-не-де можна вловити нотки страху. Також десь на рівні других поверхів старих кам'яниць висить напруга і невідомість. Адже ніхто довкола не знає, що буде за годину, що завтра, а що за місяць. Нема знання, що принесе з собою наступна повітряна тривога. Усвідомлюєш, що навіть якщо не прилетить біда у твоє місто, вона може прилетіти кудись-інде. А вся Україна — це твій дім, тобі болить за кожен пошкоджений шматок її землі, за кожен поранену чи вбиту людину.

Я дуже боялась своєї першої повітряної тривоги не онлайн. І водночас відчайдушно прагнула її пережити, почути. Мені видавалось, що таким чином, я врешті об'єднаюсь емоційно і фізично в якомусь невидимому егеґорі зі своєю країною і її мешканцями.

Моя перша тривога прийшла пізно ввечері. І справді була неприємною. Я трошки переживала. Але це був короткий момент. Я швиденько поклала собі в голові думки і прийняла той факт, що справді: «прилетіти» може будь-де. Ніхто не застрахований. Ніде не є безпечно. Коли усвідомлюєш це, стає одразу легше.

Страх минув так само блискавично, як і прийшов. Наступні 3 тижні я провела на таких же емоційних каруселях, як і всі. Нема тривоги: чудово, живеш поки можеш жити, робиш свої справи, зустрічаєшся з близькими, гуляєш, працюєш, щось купуєш, п'єш каву у кнайпі. Лунає тривога, трошки гальмуєш, думаєш про те, як було файно коли її не було, чекаєш сигналу про відбій. Після завершення, дякуєш Богу, що ні-

чого близько не прилетіло і живеш собі далі до наступної тривоги. Я свідомо того, що мій досвід, досвід Львова геть інший, ніж у «гарячих точках», містах, які обстрілюють щодня. Я захоплююсь людьми, які намагаються нормальності далі жити у Харкові, Миколаєві... Там це справді реальність від обстрілу до обстрілу, там дуже страшно і небезпечно.

У Львові ж, якби не ці повітряні тривоги, забезпечені мішками з піском будівлі, «їжаки» на вулицях, комендантські години то можна було б подумати, що все гаразд. Але як я писала вище, змінився сам запах повітря, змінились обличчя людей, навіть не лица, а самі очі українців стали іншими. Війна сидить у кожному з нас і смочить потрохи зі всіх енергію. Люди втратили свою безтурботність, вміння просто радіти і не боятись.

Але всюди добре, а вдома, хоча і війна, але таки — найкраще. Найкращі люди, найсмачніша їжа, найгарніші речі, найрідніше небо. Львів завжди був для мене місцем потужної сили, локацією, де я відпочивала на сто відсотків, я наче оздоровлювалась від самого клімату, омолоджувалась в енергії рідного міста, як в чарівному молотильному озері. Цього разу усе було схоже.

А проте клятий «русский мір» забрав у мене відчуття стовідсоткової безтурботності, безпечності, «дзену», які були раніше. росіяни відібрали це у кожного українця і тих, що живуть в Україні на постійно і тих, які вертаються до дому із інших країн і навіть тих, хто перебуває далеко за межами Батьківщини.

До речі, по дорозі до Львова, я заїхала до Варшави. Аж стало прикро, що я вже тут не мешкаю, а Варшава стала такою приязною до українців. Насправді тут у мене виникло відчуття, що я вже в Україні. Усі такі турботливі, хочуть тобі допомогти. Звідусіль чути українську мову. Польща, яка була багато років другим домом для мене, відкрилась по-сестринськи для українців, що тікають від війни і стала домом і для них.

Тож так, справді, ми — люди, що з власної волі або через трагічні обставини мусіли покинути свою рідну країну, можемо мати два доми, навіть три. Світ широкий — можна переїздити, подорожувати, міняти міста і країни. Але наше серце завжди буде кровоточити поки в нашому найважливішому домі, нашій Батьківщині буде війна. Тому де б ми не були, треба старатись робити, що можемо задля перемоги, щоб було знову як колись: всюди добре, а вдома... найкраще бо вдома — мир. ■

↓

**РЯТУЄШСЯ ВІД ВІЙНИ?
ШУКАЄШ ТРАНСПОРТ,
ЖИТЛО, РОБОТУ?**

ПЕРЕКОНАЙСЯ, ЩО ВСЕ БЕЗПЕЧНО!

КОНСУЛЬТУВАННЯ МІГРАНТІВ

ЩОДНЯ
з 8:00 до 20:00

**ТЕЛЕФОНУЙ 527 з МОБІЛЬНОГО
НА БЕЗКОШТОВНУ
ГАРЯЧУ ЛІНІЮ В УКРАЇНІ**

ГРОМАДСЬКІ ВІСТІ

Літературний конкурс «Пішемо по-своєму»

Підляський науковий інститут запрошує до участі в літературному конкурсі «Пішемо по-своєму». Він розрахований на осіб, які знають підляські українські говірки та пишуть ними або хочуть спробувати писати «по-своєму» літературні твори. Щоб взяти участь у конкурсі, слід надіслати власний літературний твір, написаний підляською говіркою. Немає обмежень, коли йдеться про вибір літературного жанру, обсяг твору або способу запису.

Праці можна надсилати до 31 грудня 2022 року на адресу: poswojomu@gmail.com

Інформація про конкурс (включно з положеннями з додатками) розміщена на сайті Підляського наукового інституту (pninstytut.org). У разі запитань слід писати на адресу організатора: pninstytut@gmail.com

Організатором Підляського літературного конкурсу «Пішемо по-своєму» є Товариство «Підляський науковий інститут», партнером — Союз українців Підляшшя.

Форум партнерства та інтеграції у Перемишлі

Фото з архіву КОММ

30 вересня — 2 жовтня в Народному домі в Перемишлі відбудеться Форум партнерства та інтеграції. Захід розрахований на організації та ініціативи, що представляють середовище національних та етнічних меншин у Польщі, мігрантів, біженців, ініціативи, які діють на користь вищезазначених, та ті, що розвивають громадянське суспільство в напрямку поваги до культурної різноманітності, співіснування, інтеграції та діалогу.

Під час Форуму відбудуться панелі та дискусійні сесії. Серед обговорюваних тем будуть такі питання, як інтеграція українців у Польщі, які вимушено втекли з України, освіта, медіа тощо. Також відбудеться низка майстер-класів для посилення потенціалу організацій та ініціатив, які беруть участь у Форумі. У програмі заходу також робота в групах, прогулянка багатокультурним Перемишлем за участі екскурсовода, а також концерт львівсько-донбаського гурту «НАЗВА».

Варто додати, що Форум партнерства та інтеграції також є кульмінацією діяльності Коаліції організацій меншин та мігрантів (КОММ), яку заснували: Калейдоскоп культур з Броцлава, Український клуб у Кракові — фонд «Зустріч», фонд «Наш вибір» з Варшави, Народний дім — Український дім у Перемишлі та Перемиський відділ Об'єднання українців у Польщі.

Більше інформації та повна програма Форуму на сайті Коаліції (komm.org.pl), а також фейсбук-сторінці Народного дому (Народний Дім — Український Дім).

Свято у Журавцях на Томашівщині

24 вересня відбудуться святкові заходи в Журавцях (Люблінське воєводство). У межах святкування проведуть літургію у місцевій святині (колишній греко-католицькій церкві), а опісля відслужать панахиду на кладовищах.

Журавці — це село в Томашівському повіті. До війни в ньому мешкало понад дві тисячі українців. Пізніше частину мешканців депортували в Україну. У 1947 році під час акції «Вісла» тих, хто залишився, вивезли на північні землі Польщі.

Під кінець вересня щороку на свято Воздвиження Чесного Хреста сюди приїжджають колишні жителі Журавців та їхні нащадки (в основному, з Мазурів та Львівщини), аби раз на рік помолитися у рідній церкві та відвідати своє село. Цього року відзначатиметься 110-річчя місцевої святині.

До свята проведуть також прибирання кладовищ. Про це подбала і профінансувала Мирослава Джурко (багаторічна організаторка поїздок до Журавців), батько якої походить із цього села.

Польсько-український «Тато» на фестивалі у Гдині

Під час Фестивалю польських художніх фільмів у Гдині (12-17 вересня) відбулася світова прем'єра стрічки «Тато». Це польсько-український повнометражний

фільм, створений за підтримки Польського інституту кіномистецтва та Держкіно. Його авторкою стала польська режисерка Анна Малішевська, для якої це дебютний фільм. Його продюсером є українська компанія, а зйомки частини фільму відбулися минулого року в Україні. Головні ролі у стрічці виконали Ерік Любос, Поліна Громова, Клаудія Курак, Євгенія Муц, Сергій Соловйов та Марія Свіжинська.

Фото з офіційного сайту фестивалю (festiwalgdynia.pl)

Фільм «Тато» розповідає історію, що розвивається між двома кордонами — українським і польським. Головний герой Міхал — польський далекобійник — самостійно виховує маленьку доньку Міхаліну. Щоденність Міхала — це безкінечні години за кермом, самотність і постійне життя в дорозі. Доки чоловік доставляє товари, його донькою опікується українська сусідка. Її онучка Лена і Міхаліна нерозлучні. Коли українська няня раптово помирає, Міхал забирає обох дівчат з собою у подорож. Придорожні паркінги, життя в дорозі, кордон, і нарешті зустріч Лєни зі своєю родиною в Україні стають для дівчат важливим уроком взаємної підтримки. Вони разом дорослішають та вчаться жити у світі десь на периферії Європи, який змінюється на їхніх очах. Україна, яка для Лєни є символом домівки та чудового дитинства, виявляється місцем, сповненим труднощів та боротьби. Для Міхала ж примусова подорож — це час зростання до ролі батька. Завдяки цьому він нарешті припиняє тікати від своїх демонів і дізнається, що є найважливішим у житті.

Що цікаво, презентація фільму відбулася в перший день повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Частина української команди, яка працювала над ним, змогла оселитися у своїх колег — польських кінематографістів. Наймолодші акторки Клавдія і Поліна, які по фільму є подружками, змогли деякий час пожити разом у Польщі. Сьогодні вони сусідки, ходять в один клас і, як зізналися на пресконференції Фестивалю у Гдині, відчують себе справжніми сестрами.

Стрічка «Тато» має вийти у польських кінотеатрах наприкінці цього року.

IV Фестиваль кіно і музики у Кельцях

У Кельцях 9-16 вересня відбувся IV Фестиваль кіно і музики. Цьогорічний захід був присвячений Україні. Тому у програмі не бракувало української музики та стрічок. Фестиваль розпочався концертом, під час якого виконували музику українських композиторів Льва Колодуба, Мирослава Скорика, Федора Якименка та Левка Ревуцького. Диригував оркестром один з найбільш відомих українських диригентів молодого покоління Ярослав Шемет.

Щодня глядачі могли переглянути українські фільми. Серед стрічок були, зокрема, «Віддана» режисерки Христини Сиволап, «Додому» Нарімана Алієва, «Гніздо горлиці» Тараса Ткаченка, «Поводир» Олеся Саніна та «U311 Черкаси» Тимура Яценка. Звичайно, крім українського кіно, була й українська музика. У межах фестивалю відбувся сімейний концерт гурту «Капела Кукулечка», під час якого було представлено фольклор та традиції України.

Завершив цьогорічний Фестиваль кіно та музики концерт симфонічного оркестру філармонії, яким диригував Юрій Голота з України.

Україна доєднається до зони роумінгу ЄС

Про це у своєму щорічному зверненні в Європарламенті заявила президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн.

«Ми введемо Україну в нашу європейську вільну зону роумінгу. Настав час це зробити», — сказала президентка Єврокомісії. 15 вересня вона зустрілася у Києві з президентом України Володимиром Зеленським і прем'єр-міністром Денисом Шмигалем. Окрім пи-

тання роумінгу, вони обговорили шляхи зближення економіки України і ЄС.

Дівчата зрізали коси у Народному домі

Фото з архіву Народного Дому (автор Адам Яремко)

9 вересня на сцені Актового залу в Народному домі у Перемишлі відбулася прем'єра театрального проєкту «Дівчата зрізають коси» (на фото). Це театральне дійство, сплетене зі спогадів та пісень. Його підготували спільно «Театр повернення» з Перемишля, акторами якого є українські жителі міста, та Майстерня ЧГС з Києва. Це професійний вокальний колектив, створений задля відродження традицій чоловічого гуртового співу. Дохід від продажу квитків організатори передадуть на допомогу Україні.

10 вересня цей перемисько-київський музично-театральний проєкт можна було побачити у Молодіжному будинку культури у Явожні, де цього дня відбулося урочисте відзначення роковин операції «Вісла» біля пам'ятника жертвам табору в Явожні.

Меморандум про взаєморозуміння

6-8 вересня у Карпачі під гаслом «Європа перед новими викликами» відбувся XXXI Економічний форум. Традиційно у ньому взяли участь представники державних кіл, бізнесу, науки, оборони, спорту, енергетики, медицини та медіа.

Під час XXXI Економічного форуму відбулася зустріч міністра аграрної політики та продовольства України Миколи Сольського з віцепрем'єр-міністром, польським міністром сільського господарства і розвитку села Генриком Ковальчиком.

Сторони обговорили актуальні питання двостороннього співробітництва у сфері сільського господарства, започаткування спільних проєктів, експорту української аграрної продукції до Польщі та країн ЄС.

Між Міністерством аграрної політики та продовольства України, Міністерством інфраструктури України, польським Міністерством сільського господарства і розвитку, Міністерством інфраструктури Польщі було підписано Меморандум про взаєморозуміння. Він передбачає будівництво трубопроводу для транспортування рослинної олії з України до порту в Гданську. Сторони домовились створити робочу групу для реалізації спільного проєкту згідно з підписаним Меморандумом.

Польщу нагородять Нобелівською премією за допомогу українцям?

Поляки у всьому світі проситимуть присудити Нобелівську премію миру Польщі за надану допомогу українцям, які втікали від війни, й Україні, яка бореться з російською військовою агресією. Про це під час Економічного форуму в Карпачі повідомив член правління Асоціації «Польська спільнота» Себастьян Яворовський. Представник організації підкреслив, що з'явилася ідея, аби всі польські організації за межами Польщі підготували звернення з проханням нагородити Польщу Нобелівською премією миру за допомогу Україні та українцям.

«Гроші, які належать за цю нагороду, були б спрямовані на подальшу допомогу Україні», — сказав Себастьян Яворовський.

Ідею підтримав також уповноважений уряду у справах польської діаспори та поляків за кордоном Ян Дзедзічак. «Чим більше буде голосів, чим більше переконуватимемо, тим більше шансів. Це чудова ідея, і це була б велика відзнака для Польщі», — зазначив високосадовець.

Опрацював на основі повідомлень **Павло ЛОЗА**
Більше новин шукайте на сайті: nasze-slowo.pl

«Поросли й поростають надалі стежки мого дитинства»

Розмова з Антонієм Тудаєм – автором книжки «Дотик терпеливого життя»: лемківські спогади років 1940-2022

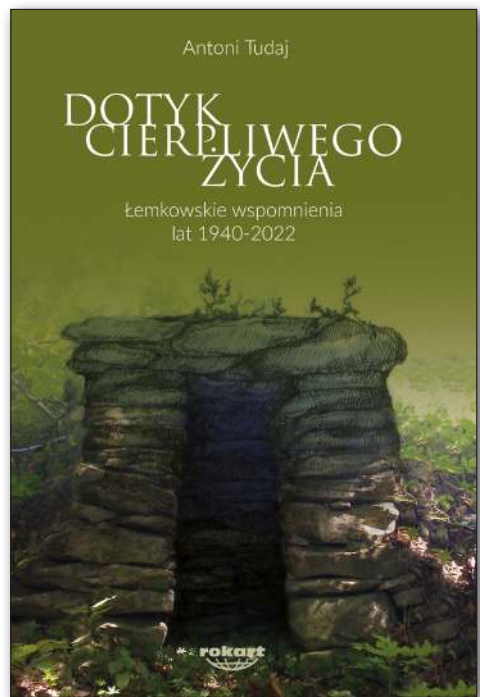
— «Дотик терпеливого життя» — це заголовок книжки, яку Ви присвятили 75-м роковинам акції «Вісла». Родом Ви з Лемківщини — народились у селі Верхomla-Велика 1942 року. Під час виселення Вам було всього п'ять років, однак спогади Ваші живі...

— Поросли й поростають надалі стежки мого дитинства — за оці 75 років у моєму рідному селі багато лісів вжеросло. У моїй рідній Верхomla або Верховні, бо так по-нашому говорили, до війни мешкало 1700 людей, а зараз, можливо, третина того, але воно залишається моїм селом. І до сьогодні Верхomla є для мене найгарнішим місцем на землі: перед очима постає дерев'яна хата, крита листовим металом, дерев'яна стодола, клуня та зернохвище, покриті гонтом, з початку 30-х років ХХ століття. Усе побудоване силами найближчої та дальшої родини, а також сусідів.

На південь від нашої хати розкинувся сад, у якому були бистриці, тобто сливи, та загорідка — город. А на схід від хати пролягла чародійська стежка, яка вела до чарівного джерельця, що постійно дзюркотало. Саме оце джерельце та його околиці для мене та моїх братів — старшого Петруся та молодшого Михаса — були місцем, де ми гралися. Часом приносили з цього джерельця у цеберку мамі води.

Після виселення вперше до Верхomla я поїхав під час навчання. Це був, здається, 1963 рік. Тоді у Верхomla жила моя двоюрідна сестра Марія Бяловоцька, нині вже покійна — вона ще до війни одружилася з поляком. З того часу я щороку відвідував рідне село, і лише пандемія стала мені на заваді. Звісно, будучи п'ятирічним хлопцем, я багато чого не запам'ятав, але любов до рідного прищепили мені батьки, за що я їм дуже вдячний. Вже не можу дочекатися, коли наприкінці вересня поїду до Верхomla і знову побачу джерельце дитинства...

— У вступі книжки написано: «спогади є потребою заповнити цю пронизливу порожнечу, яку носив я в собі від виселення на захід та опісля, під час студій та професійної роботи, аж до 90-х рр.». «Дотик терпеливого життя»:

лемківські спогади років 1940-2022 — це титанічна робота, адже у ній зібрано багато фактів, насамперед про Ваше рідне село Верхomla-Велику, а потім — про життя на новому поселенні.

Справді, це й стало приводом для того, що вирішив записати свої спогади. Бо ж траплялося, що увчлення поляків про акцію «Вісла» ґрунтувалося на таких виданнях, як «Łuny w Bieszczadach», чи історіях, що передавались з уст до уст. І саме така «література» значною мірою призвела до нетолерантності до інакшості, в тому числі до лемківської інакшості. І це призводило до анонімності українців, тим більше що ми жили доволі розпорошеними, отже це приводило і до моєї анонімності в польських середовищах.

Дослідницьку роботу про рідне село я почав, ще вивчаючи бібліотекознавство — можливо, й тому хотів вивчати етнографію, однак доля розпорядилася по-іншому. Пам'ятаю, що мене завжди цікавила історія українців, намагався відповісти сам для себе, чому нас виселили, тож маю багато історичних книжок. До речі, усі джерельні публікації, на які покликуюся у «Дотику терпеливого життя», є у моїй домашній бібліотеці. Тим не менше, ніколи не думав, що видаватиму спогади, тому що мені бракувало всякого роду записок чи родинної кореспонденції, насамперед з родинною, яка живе в Україні. Тож у моїй книжці я насамперед посилаюся на вже опубліковані книжки — як я вже згадував, я вивчав бібліотекознавство, отже дуже добре розібрався у різних архівах.

— Велику частину Вашої родини в 1946 році вивезли до України, однак у книжці Ви не досліджуєте цих переселень, оскільки неможливо було знайти саме архівні матеріали.

Справді, чи не 90 відсотків сім'ї моєї мами та батька в 1946 році було вивезено в Україну. Деталі тих виселень та історія їхньої пізньої долі, особливо після здобуття Україною незалежності, вимагає окремого дослідження, оскільки історію моєї родини зараз потрібно досліджувати також поза межами України. Думаю, що це завдання вже для молодого покоління ентузіастів — аматорів та істориків. У мене вже немає того натхнення, тому мої спогади стосуються виключно однієї сім'ї, моєї.

— Книжка вийшла у важливий для українців час: 75-річчя акції «Вісла» та 50-річчя чоловічого хору «Журавлі», членом якого Ви також були. І тут ми дізнаємося, що за Вами стежили під час професійної роботи, в тому числі коли Ви співали у хорі «Журавлі».

— У 2016 році в Сілезькій бібліотеці в Катовицях я мав нагоду брати участь у лекції історика Сілезького університе-

ту д-ра Єжи Пайонка, який розповідав про історію сілезької общини на Верхній Сілезії, в тому числі лемків. Тоді я зацікавився своєю «teczką osobową» в Інституті національної пам'яті, яку Служба безпеки вела багато років. Виявляється, за мною стежили від початку моєї професійної праці, зокрема тоді, коли я був членом хору «Журавлі». Стежили на вулиці, читали мою кореспонденцію, можливо, підслуховували телефони.

▲ Справа наліво: Антоній Тудай з дружиною Анною Салій-Тудай (колишня акомпаніаторка хору «Журавлі») та диригент хору Ярослав Вуйцик

У хорі «Журавлі» я співав майже двадцять років і за двох диригентів — мало не до 1992 року. Першим диригентом був Ярослав Полянський, з яким я познайомився у 60-х рр., коли навчався у середній школі у Сквезині біля Гожова-Великопольського. Там я ходив до одного класу з його молодшою сестрою Марусею. Хористом став я за рік після започаткування «Журавлів». Другим диригентом був Роман Ревакович, який спочатку і сам співав у хорі.

— А третій диригент хору «Журавлі», Роман Радзівонович, який також

має видавництво, випустив у світ Вашу книжку.

— У моєму житті багато «невипадкових» випадковостей, і так сталося і цього разу. З Романом Радзівоновичем ми, звісно, знайомі з хору «Журавлі», проте він зовсім випадково довідався, що збираю матеріали для видання книжки (сміється — прим. авт.). А випустити її в світ запропонував, коли побачив рукопис. Я вдячний йому за це, оскільки завдяки цьому, мої спогади мають цікаве графічне оформлення. Видання книжки співпало з широкомасштабною війною в Україні після нападу бандита путіна.

— Так, у післямові книжки Ви згадуєте найновішу трагічну сторінку історії України — початок повномасштабної війни. Коментар до подій в Україні писали наприкінці березня. Під час акції «Вісла» українців хотіла знищити комуністична Польща, а зараз — путінський режим. Паралелі тут дуже промовисті...

— Я обов'язково хотів подати коментар до подій в Україні, хоча сама книжка не посилається на її історію. Бо знаю, що цього кремлівського божевільного може зупинити лише об'єднаний демократичний світ, і не тільки організувавши комплексну гуманітарну та збройну допомогу воюючій Україні, а вдаючись до заходів, які змусять агресора згодитись на мир і закінчити цю жорстоку війну. Росія має бути виключена з усіх міжнародних організацій на багато років, доки не будуть виправлені політичні помилки

Фото Павла Лози

Розмовляла Анна ВІННИЦЬКА
Фото надані героєм статті

«Дотик терпеливого життя»: лемківські спогади років 1940-2022 можна придбати у видавництві «Тирса».

УКРАЇНА

Продовження з 1 сторінки →

А зобразити людей такими, як вони є, з усіма зморшками — і при цьому любити цих людей. Основна ідея книги — для любові потрібне прийняття. Звісно, багато хто намагається покращувати у межах своїх можливостей ситуацію, в якій ми живемо, й це правильно. Над цим постійно треба працювати. Наприклад, зараз я намагаюся розвинути тему, що було б справедливо, якби усі служили однаково, а не так, що одні служать майже безстроково, а інші не служать взагалі. Що стосується *The Ukraine*, у цій книзі я намагався показати, що потрібно не створювати якусь уявну пропагандистську картинку, а розуміти, якою Україна є насправді — й любити те, що ми маємо. Так, мені хтось закидав, що я занадто критичний до України, а також за провокативний артікуль «the»,

який я навмисно вжив, маючи на увазі Україну, не як історичну частину старих імперій, а саме як «the Україну», «ось-Україну», справжню. Коли американське видання *The New Yorker* вибирало оповідання, яке б було представницьким щодо України, воно обрало, — і це для мене велика честь! — саме однойменне оповідання *The Ukraine*, яке є фактично підсумком цієї книги. Оповіданням, яке представляє Україну, яке пояснює іноземцям, що таке справжня Україна.

— Як ви гадаєте, яким чином війна вплине на вашу творчість, чи буде у ній місце війни? Чи запишете ви якісь заготовки чи діалоги військового часу?

— Оскільки війна перевернула все життя, очевидно, що цей досвід впливає на творчість. Я доволі довго писав щоденник. Вже якісь напрацювання є. В армії складно писати постійно, оскільки у тебе дуже непередбачуваний графік. Для того, щоб писати серйозно, треба робити це щодня по кілька годин. А в армії це неможливо, бо ти не можеш передбачити, що буде завтра.

— Хочу приділити увагу емоціям. Ви жили звичайним цивільним життям — і опинилися у армії під час повномасштабної війни. Як у цей період змінювався ваш психологічний стан та які емоції переважають?

— Я наразі не на фронті, а просто в армії. Частина наших — на ротатії, до мене черга поки не дійшла. Моє основне завдання зараз — патрулювання, охорона військових об'єктів. Тому страху справжнього ще не знав. У перші дні війни основною моєю емоцією була всеохопна любов до всіх. Потім вона почала розщеплюватися. На жаль. Але розумію, що війна вплинула не на всіх однаково. Хтось намагається допомагати країні, хтось волонтерить, хтось донатить. Але є й люди, які роблять все, аби лише їх особисто

якнайменше торкнулося — до таких людей я трохи інакше ставлюся, якщо чесно. Також домінуюча емоція для мене — це сум. Є розчарування певною частиною суспільства. Маю ще одну популярну книжку «Тато в декреті». Коли діти були дуже маленькими, ми з дружиною по-чесному поділили відпустки з догляду за дитиною. Може, тому я так прив'язаний до синів. Найсильніше відчуваю бажання знову повернутися до дітей. Коли особливо накриває, намагаюся переплавити негативні емоції, нагадуючи собі, чому це відбувається. Через росію. Особисто мені значно менш деструктивним здається відчувати ненависть, ніж цей сум. Згадувати, що наше горе — через росію й більшість її населення. Якщо у перші тижні було якесь ідеалізоване, наївне уявлення, що, можливо, росіяни обуряться несправедливістю, яку чинить їхній путін — швидко виявилося, що ні, їм окей. Думаю, що для нас, наших дітей, онуків і правнуків росія буде тим самим, чим для мене у дитинстві була нацистська Німеччина. У дитсадочку, пригадую, малював, як горять фашистські танки й літаки. Думаю, щось таке буде в українських дітей щодо росії. Росія стратегічно вже втратила Україну — що б вона тепер не зробила. Її максимум — захопити крайчик, де житимуть маргінали або ті, хто просто не може виїхати. Путін зараз сам розвалює свою імперію остаточно. В Україні проросійських людей майже не залишилося.

— Ви згадали про сім'ю, про свій сум за родиною. Як часто вам вдається поспілкуватися та коли бачилися востаннє?

— Ми спілкуємося фактично щодня через Zoom. Та зустрічі без фізичного контакту не замінюють повноцінного спілкування. Я тишуся, що ми живемо у добу, коли є інтернет-зв'язок, є відеозв'язок. По-справжньому я їх бачив улітку — вони приїжджали на літні канікули. Це був єдиний раз від початку війни. Тепер я їх до Нового року, швидше за все, знову не побачу. І Новий рік — це дуже оптимістичний варіант, якщо все вдасться.

— Якою ви хочете бачити Україну після перемоги? Що має тоді змінитися у суспільстві?

— Я у великому захваті, наприклад, від того, що в Україні, попри війну, немає воєнної цензури. Зберігається певний плюралізм поглядів. Я не бачу, щоб комусь закривали рота. Держава могла б заборонити щось писати — але ти можеш писати, що хочеш. Є громадський тиск, але немає державної воєнної цензури, і я вдячний своїй державі за це. Інше. Є острах щодо нерівності в майбутньому. Якщо держава зараз не вирішить ситуацію, про яку я згадував. Уявіть, якщо війна триватиме, грубо кажучи, як афганська — довго і нудно, але з меншою інтенсивністю. Якщо держава не вирішить питання про те, що дехто воює знову і знову, а дехто ходить по спортзалах і кафешках — це може призвести до значної соціальної напруги в суспільстві. Між тими, хто воює, й тими, хто ні. Раніше я на це дивився з точки зору цивільного, коли ото кажуть, що ветерани повертаються із «загостреним відчуттям несправедливості». Тепер починаю бачити й інший бік. Наприклад, я зареєстрував петицію (<http://surl.li/cydvf>) на сайті Офісу президента про те, щоб усі військовозобов'язані служили за чергою й порівну — щоб не було так, що

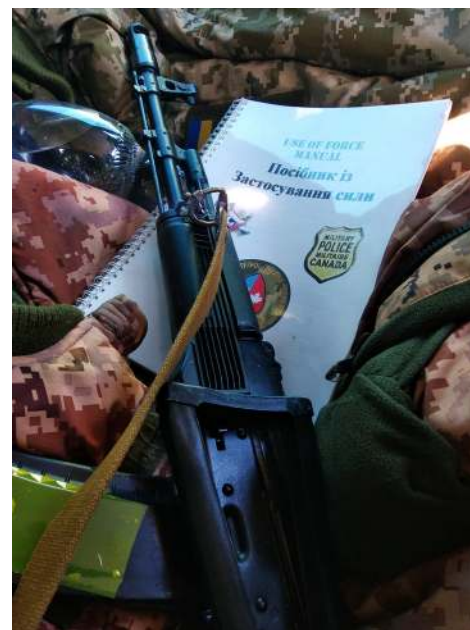
10% зобов'язаних служать довгі терміни, а інші — зовсім нічого. Зараз ми пів року служимо, і поки не бачили, щоб до нас приходили якісь нові люди, аби потім поступово можна було звільнити тих, хто прийшов першими. Я розумію, що потрапив сюди добровольцем, але я не підписувався ставати військовим на все життя. Тому мені здається, що це питання, яке треба вирішити.

В ідеалі я хотів би бачити Україну кращою за багато європейських країн. Я вже зараз можу сказати, чим Україна краща за багато європейських країн — але переважно це стосується якихось побутових речей. Коли багато людей через повномасштабне вторгнення поїхали за кордон, то побачили, що ми живемо не в такому поганому суспільстві. Хотілося б, щоб і в багатьох інших аспектах Україна стала ще кращою. Наприклад, не хочу дорікати Польщі, але у них є певні проблеми з демократією, наприклад, із заборонаю права жінкам вільно робити аборти — це абсурд у двадцять першому столітті. Чи якщо взяти Угорщину, то виглядає, що Україна демократичніша за неї. Мені б хотілося, щоб Україна була країною, яку б брали за приклад не тільки завдяки нашій сміливості — адже наша здатність гідно опиратися більшому ворогу вже легендарна на весь світ. Хотілося б, щоб і наші міста стали взірцево зручними, були призначені для пішохідів, а не тільки для машин. Щоб у нас була взірцева свобода слова, багатоманітність думок, та й терпимість до думки іншого. ■

Валерія ГУРЖИЙ

Всі фото надані героєм статті

РЕПОРТАЖ

Кентшиняни вирушили з гуманітарною місією

Україна потребує нашої допомоги

Ми перевозимо 6 тонн харчів для України. Автобус з причепом долає відстань від Кентшина через Ольштин і Варшаву швидше, ніж пасажирський «Хюндай Санта Фе». Збишко Гомза, організатор виїзду, трохи нервує. Він знає, що у Львові з 23:00 починається комендантська година. Перед кордоном у Гребенному проїжджаємо 10-кілометрову колону вантажівок. Деякі з них чекатимуть на розмитнення навіть тиждень.

Навіщо туди їдете?

Перша перевірка прикордонника. Службовець вишувається з вікна, запитуючи:

— Навіщо ви туди їдете?

Ярослав Слома, який уже втретє їде з гуманітарною допомогою для України, не здивований:

— Бус з допомогою їхав попереду, тому ми схожі на звичайних туристів, — усміхається він.

Минаємо кілька автобусів. Усі вони належать українським перевізникам. Перед одним із них курить водій. Каже, що час повертатися, бо на Заході України безпечно.

«Старий Краків»

Близько півночі доїжджаємо до Львова. Наш готель — «Старий Краків» — знаходиться в центрі. На вулицях темно. Вікна завішені фіранками. Ми трохи галасуємо. За шторами видно постаті людей, які спостерігають за тим, що відбувається. Доходимо до вулиці Шпитальної. Молода дівчина впускає нас через величезні металеві ворота. П'ятсот гривень з особи за добу (один злотий — приблизно 8 грн). Хочемо купити пива.

— Ми продаємо алкоголь лише з 12 до 16, — хитає головою дівчина. Виявляється, вона росіянка.

Зоя із Запоріжжя

Зранку їдемо до передмістя Львова. Гарний магазин з керамікою. Спускаємося по сходах. Підвал переоб-

▲ Ярослав Слома, Сильвестер Рушчак, Збишко Гомза

ладнаний у квартиру. Імпровізовані ліжка розміщені поруч на дерев'яних платформах. Одяг сушиться під низькою стелею. Особисті речі та косметика на тумбочках. На стінах прапори України, дитячі малюнки та вірші. Цей підвал мав стати виставковим залом для керамічних виробів.

— Не час для цього, треба допомагати, — каже Володя, власник фабрики з виробництва керамічної плитки. Він мало говорить, лише посміхається і обіймає малюка, який довірливо біжить до нього з розпростертими руками. Тут лише жінки і діти. Їхні чоловіки залишилися на Сході і воюють з російським агресором. Це — той елемент нашої подорожі, який постійно повторюватиметься.

Вітає нас Зоя, яка до війни мешкала в Запоріжжі. Робила там те, що їй подобається: писала вірші, сценарії, організовувала вистави. Сьогодні вона живе в підвалі разом із сорока іншими біженцями зі Сходу України.

— Ви — брати! — каже Зоя і плаче. Вона обіймає Збишка. Мука, олія, цукор, макарони, варення, консерви, туалетний папір та багато інших необхідних речей потрапляють до Зої та її товаришів у недолі. Зоя хоче продекламувати вірш, який написала кілька днів тому. Вона починає говорити, але раптом заливається сльозами і на мить відходить. Повертається, але її голос зривається...

Гей, брати-росіяни,
Що прийшли несподівано,
Убили свого брата... Майбутнє вас змете!
Вам ганьба на століття наступне!

У столиці Гуцульщини

День повільно згасає, коли ми потрапляємо у Верховину. Це столиця Гуцульщини. Про неї чудово писав польський письменник Станіслав Вінценз у тетралогії «На високій полонині». Про його книжки Ярослав Слома може розповідати годинами. У Верховині асфальт закінчується, і ми виходимо на вузьку кам'яну стежку, що веде до Бистреця. На одному з підйомів бус глухне. На щастя, ми зупиняємо великий ЗІЛ, який вивозить дрова згори. Він тягне наш бус без проблем. Одинадцять кілометрів. З одного боку скелі, а з іншого — урвище прямо до Чорного Черемошу. Цього року цією дорогою їхало двоє білорусів. Також бусом з причепом. Заднє колесо причепа зачепило край дороги і протягнуло їх цілих 30 метрів вниз. Обидва загинули на місці.

Дістаємось Бистреця близько опівночі. Стефан Мельник показує нам здерті шини та діру на лобовому склі.

— Де допомога — там і збитки, — жартує Стефан.

Мито на допомогу?

Вранці розвантажуюмо бус з продуктами. Збирається майже все село. Місцева влада, сільська голова Галина, наглядає за розподілом речей, які потім запаковуються у картонні коробки і потрапляють до окремих родин з Бистреця. Коли Збишко бачить організацію розподілу, він задоволено киває. Кажуть, що український уряд розглядає можливість ввести мито на допомогу, оскільки частина її йде на чорний ринок.

— Нечесні люди є не тільки серед українців, — каже Збишко. Тому потрібно ретельно перевіряти, хто, як і куди везе гуманітарну допомогу. Через шахраїв зневірюються добрі серця тих, хто збирає допомогу для України. — На щастя, нечесних набагато менше за сумнівних, — позитивно налаштований Ярек.

Горянин у рясі

З сусіднього села Дземброня, мабуть, найкрасивішого місця в Карпатах, походить василіанин о. Тимотей Феш. Збишко каже, що він кентшинянин. Мешканці міста його добре пам'ятають, адже сім років він був парохом кентшинської греко-католицької парафії. Саме він подолав усі адміністративні та юридичні перепони і розпочав будівництво церкви у Кентшині. Потім доля завела його до Перемишля. Тут завдяки його активності василіанам було повернуто монастир і церква отримала новий блиск. Коли він поїхав зі своїми малярами, які розмальовували перемиську церкву, в українські Карпати і побачив Дземброню, зрозумів, що це його місце. Він живе тут уже 22 роки. Отець Тимотей побудував великий монастир і обдумує нові проекти. Він капелан і терапевт. Допомагає нужденним і тим, хто має залежність. Кентшин згадує з теплом.

7. ➔

РЕПОРТАЖ

Сир зі сметаною

Ми живемо у Марії. Вона має кімнати для туристів, але відколи почалася війна, сюди мало хто приїжджає. Вечеряємо скромно. Чай із м'яти, якої тут, у горах, багато. До цього — сир зі сметаною, українські ліниві вареники з салом і ковбаса з чорним хлібом. Тут усі живуть скромно. На першому місці — потреби війська, а потім усе інше. 75-річний Іван, батько Марії, пересувається важко. Попри те, з усіма тепло вітається, допомагає, всюди намагається встигнути. Старий гуцул плаче лише раз. Тоді, коли ми від'їжджаємо.

— Повернетеся ще? — запитує, зворушений. — Без вашої допомоги важко буде вистояти.

Якби був молодший, то, може, й воював би. Але уже не молодий, і лише спостерігає за всім мудрими очима. Одного разу він приніс нам кисле молоко. Ще якось — підготував для нас лазню. Звідти лише 150 метрів до гірського потоку, тож чого ще бажати? Іван радо, як дитина, повів нас до потоку і пильнував, щоб кожен по шию занурився у холодну воду.

Питаємо, з чого живе? З пенсії. У перерахунок на злоті це 250 злотих на місяць, а ціни на більшість товарів у магазинах подібні до польських. Але якось дає собі раду. Каже, що у селі жити дешевше, ніж у місті. Тож йому краще, ніж багатьом іншим, хто працює, адже не всі зараз отримують зарплату, тим паче регулярно.

За сорочками

Зустрічаємося з Богданом у Косові. Він мріє поїхати до Польщі. Богдан — чудовий масажист, неодноразово бував у нашій країні. Добре володіє польською. Але він ще не має 60 років, і виїхати з України не може.

Він везе нас до Космача. Ярек і Збишко хочуть купити українські сорочки. Прагнуть хоч трохи побути гуцулами, тож слід шукати вишиванки саме з цим горанським візерунком. Збишко каже, що він і є гуцул. Його родина потрапила на Мазури під час акції «Вісла». Близькі опинилися також у концтаборі в Явожні. Збишко має при собі примірник книги Євгена Місила

«Табір Явожно. Непокараний злочин». Це розповідь про українців, поляків, лемків, сілезців і німців, ув'язнених у цьому таборі. Нелегка історія обох наших народів. Іноді жорстока і нещадна. Ми про це не забуваємо, але зараз триває війна, і маємо спільні цілі.

Проща

Готуємося до суботньої прощі до джерела на схилі гори Гаджина, що знаходиться на висоті 1664 метрів над рівнем моря. Виходимо з рівня приблизно 500 метрів і піднімаємося понад 4 кілометри. Це важко. Знову ж таки, майже всі — жінки і багато молоді. Йдемо більше трьох годин. Дорогою — ще станції Хресної Дороги, коротка молитва, кожна закінчується заклик

про мир для України. — Вони дійсно ревно моляться, — коментує Ярек. І додає, що йому пригадуються серпневі страйки у Польщі 1980 року. — Відмінність в тому, що ми молилися за свободу, а вони — за життя і відвоювання незалежності, — додає Ярек.

Єпископ з Коломиї

У неділю в Бистреці велике свято. 150 років тому була тут побудована гарна дерев'яна церква.

— Це диво, що вона пережила всі історичні потрясіння, — коментує Ярек.

Службу відправляє коломийський владика Юліан. Жінки та діти у святкових убраннях. Це в основному вишиті гуцульські сорочки. Є повага до всього навколо і щира молитва. За мир. За перемогу. І багато співу. І цей розмашистий рух правою рукою, щоб перехреснитися. Чим старші люди, тим масштабнішим і тривалішим є цей рух. Коли служба виходить за межі храму і єпископ закінчує освячення раніше приготовленої води, настає короткий момент відпочинку. Помічник єпископа тримає повне відро освяченої води, дає велике кропило, і всі знають, що буде далі. Архієрей підходить до вірян і обливає їх водою, так само, як у Польщі на «поливний понеділок». Декого він торкає кропилом до голови, і тоді вода летить їм по щоках. Це робить усіх щасливими. А за мить ще один різкий рух, і близько десятка людей відчувають холодну святую воду по всьому тілу. Потім приходить час поспілкуватися і сфотографуватися разом.

Єпископу Юліану трохи більше 40 років. Він високий і красивий. Усім привітно посміхається, не відмовляється фотографуватися, розмовляти. Справжній пастир, який дає надію українцям у ці важкі часи.

Дружня поліція

До Львова прибуваємо після опівночі. Вже годину триває комендантська година. Ми не можемо знайти наш готель. Гуляємо по площі біля пам'ятника Міцкевичу. Помічаємо чотирьох поліціантів. Ми йдемо до них. Просимо допомоги. Молодий поліцейський посміхається і телефонує в готель, показує нам напрямки, жодного слова лайки, жодного попередження — сама допомога.

Львівська кавка і тривога

Вранці виходимо на вулицю. Виявляється, ми за 200 метрів від площі Ринок. П'ємо львівську кавку та їмо свіжі, ще теплі круасани. Львів оживає. Люди ходять на роботу, читають новини у своїх смартфонах. Продавці прибирають вітрини, буси привозять свіжий хліб. Раптом ідилію перериває гучний звук тривоги. Люди зникають з вулиці, шукаючи найближчі укриття.

Йдемо в підвал готелю. Чекаємо. Кажуть, що ракети летіли з Білорусі. Тривога триває лише пів години. Чергова сирена означає, що тривогу скасовано, люди знову на вулиці, життя триває.

До нас приїжджає Володя — той, із підвалу з біженцями, і Вікторія, яка працює в його фірмі. Нам показують спеціальний додаток для смартфонів — «ТРИВОГА». Його завантажують з інтернет-магазину, як звичайну комп'ютерну гру, позначає область, де живе, і щойно оголошується чергова тривога, ви отримуєте повідомлення. Практично!

Ми повертаємося. Оформлення документів минає швидко. Митники запитують лише про алкоголь та цигарки. Врешті ми вже на тому боці. Війни тут немає, але додаток у телефонах залишається, він повідомлятиме про наступні авіаційні тривоги у Львові та нагадуватиме, що за нашим кордоном триває війна не на життя, а на смерть.

Ярослав ЖУКОВСЬКИЙ

Фото з архіву Збишка Гомзи

Гуманітарна місія перебувала в Україні з 2 по 8 серпня. В ній брали участь: Збишко Гомза — лікар, працює в Кентшині, заступник голови Вармінсько-Мазурського Сеймику, Ярослав Слома — голова Комісії національних меншин Вармінсько-Мазурського Сеймику. Сильвек Рушак надав свій автомобіль і придбав бензин. Стефан Мельник їхав в Україну своїм бусом уже вдесьте.

ДОНОРИ ТА ПІДТРИМУЮЧІ ОСОБИ

Олександр Плодистий, генеральний консул України в Іданську; Марек Боровський, директор Харчового банку в Ольштині; Польська автокефальна православна церква; Марта Камінська, вїт гміни Барцяни; Бернадета Гордеюк, голова Сеймику Вармінсько-Мазурського воєводства; Роман Лучавський, підприємець з Решеля, Марцін Півоварчик, директор підприємства Mlekpól Mągowo; Веслав Панцер, голова PWiK Ольштин та підприємці з Кентшина: Зенон Тимцьо, Януш Червінський та Янек Ожанський.

Коментар:

Я війни не бачив

Якщо ви мене запитаете, чи бачив я війну в Україні, то скажу, що ні. Я не бачив спалахів «чорної квітки». Я не бачив, як людей розривало на частини. Я не бачив спалених тіл, схожих на шматки сухих гілок.

Я бачив лише погляди матерів, які обіймали своїх синів і прощалися, ніби це востаннє. Я також бачив тих, хто стояв на колінах на могилах своїх синів. Я бачив серйозність і смуток ранкового виходу на роботу. Я чув лише звуки сирен, які повідомляли мені, що кудись летять ракети, випущені, щоб убити, розтерзати на шматки, знищити й поховати навіки. Я бачив лише сльози безсилля в очах старих людей, яким залишилося жити і чекати, коли все це закінчиться. Я чув лише історію про лікаря, який не виходив із лікарні 35 днів, а потім дивом уникнув смерті, бо вчасно сів у машину. Я слухав історії медиків про людей, які не вижили у лікарні, і їх треба було ховати. Я бачив, як діти благально питали своїх матерів, коли тато повернеться.

Насправді я нічого не бачив, навіть грама крові, що лилася струміннями далеко на Сході. Я тільки чув, як розлючені люди казали, що нападники — це навіть не люди, що вони вже навіть й не тварини. Це дияволи, які хочуть знищити все, що зустрінуть на своєму шляху.

Україна кровоточить і плаче, Україна сумує, але ревно молиться, бо вірить. Україна бореться мужньо. Також за нас. Слава Україні! Слава Героям!

Сьогодні кожен із нас має стати українцем хоча б на день, на годину, на мить. Інакше світ, який ми знаємо, згине назавжди і ніколи вже не відродиться.

Ярослав Жуковський

На весілю в Конечні ⁽⁵⁾

Закінчення з попередніх номерів

Текст подала Єва КСЕНИЧ-ЧУХТА,
до друку приготував Андрій КСЕНИЧ

Свашки знімають парту и пильнують ей, бо дружбове хтіли бы ей пірвати, а тымчасом парту вырвала свашци една з дружок и вложила собі на голову. Дружки сьпівають:

Чого-с дала, Марись,
Вінок з главы зняти?
Ой, будеш ты за ним
Долго банувати!

А ци ты, Марисю,
Камяне серце маш,
Же за своїм вінком
Заплакати не знаш?

Дружка, яка мала вінок, передала го наступні. Тота дружка, котра перша вложила шлюбний вінок на голову, мала надію, же перша піде замуж. Свашки глядають гребін, бо будут розчесувати косу. Мама приносить гребін, свашки чешут волося до- горы и вяжут при голові так, жебы зробити колічко, яке ся звало контя. Жебы волося добрі ся тримало, то впинали до нього гырнадлі — шпильки. Мама достала зо скрині чепец, котрий свашки зачіпляють на голові невістки. На чепец завязали Марисі ишы білу хустку, котру она три рази стігала з головы и метала на підлогу. Свашки не уступили и молодиця не хтіла юж іх більше денервувати. Хустку вязали під бороду.

Дружки сьпівають:

Жебы-с, Марись, знала,
Як ти в чепци брыдко,
Зошмарила бы ты
З головы то вшытко.

А ци вы, свашеньки,
Вина ся напили,
Же вы нам молоду
Криво зачепили.

Вина-зме не пили,
Пяни не ходили,
Нашу панну млоду
Просто зачепили.

Дружбове видят, же свашки юж зачепили молодицю, зато еден остає коло молодых, а другий иде до газдыні по діравку — душлиак, приносить ей и дає молоді, жебы ся в ні придріла, ци ей гарді почепили. Дружбове в тім часі пробують поцілувати молодицю, але она одганят іх и перший цілує ей Ваньо. Староста розказує зняти молодому перко з капелюха и букет з груди, бо він єст юж газдом, а она газдыньом. «Одтепер, Марись, повідат староста, ты-с правдива жена и газдыня».

Свашки сьпівають, музыка грає:

Идеме мы з коморечки,
Дайте же нам палюнечки,
Зробили-зме з дівки жену,
Ведеме ей почеплену.

Молода єст почеплена,
Для млодого г-васна жена,
Поведеме пару млоду,
Недалеко, лем за воду.

Молодиця прибрана в чепец стає ся невістом. Так ей буде звала Ваньова мама. Тепер молодята идут разом мыти ся. Староста провадит іх до річки, або потічка, де ся одбуде тота церемонія.

Молоды взяли відро, жебы могли принести воды домів. Иде з нима над воду ціла дружина, а спереду них оркестра.

Свашки сьпівають:

На ярок, на ярок,
Марисю лінива,
Три рочки минули,
Як є-с ся не мыла.

Молодята стоят близко себе и тримають руки разом, а дружбове напроти них, набирають сокырками воду и трираз поливають ім руки. В тім часі свашки сьпівають:

Зыйд нам, Боже, з неба,
Бо Тя ту гнес треба,
Осьватити воду,
Вмыти пару млоду.
Треба вам ся тепер,
Молодята, вмыти,
Але вы мусите
Бога попросити.

Дружки:

Вмый же сой Марисю,
Наш, Ванюсю, милый,
Жебы мала личко,
Як каміня біле.

Вмый же сой, Ванюсю,
Свою молодицю,
Жебы была гарда,
Як горня з полиці.

Свашки дають молодятім ручник, жебы ся повтерали. Молодиця наберат відро воды, котре обоє несут домів. Коли сут юж коло хыжы, молодиця кропит хыжу зо двору, а потім в середині. Тепер родиче молодого просят гости сідати, перекусити и одпочнути. На столі стоїт ідло, Ванів няньо наливат палюнку, вшыткы ся госьцят. До ідла нагваряють газдыні, што ся подабат свашкам, бо они найбільше на тім весілю нароблены, сьпівають и сьпівають, и знов они:

А тепер мі, тепер,
По розумі дало,
Як мі на голові
Віночка не стало.

Татарка, татарка,
Зелена татарка,
Посмот ся, мамичко,
Яка гарда парка.

Дівчатко, квіточок,
Де-с діло віночок?
Ходила-м ся мыти,
Хпал мі на ярочок.

Доставай, доставай,
Правом руком до дна,
То ты го достанеш,
Як го будеш годна.

Хоц бы-м го достала,
Што мі тепер по нім,
Як мі облетіли
Два листочки на нім.

Газдыні дале тримають ся свого, и просят істи покля ідло тепле. Погарик цілий час иде доокола, жебы ся ліпше сьпівало. Свашки до молодого:

Янічку, сердечко,
Де-с поділ перечко?
Ишол єм без воду,
Хпало мі до споду.

В хыжы люде идят, сьпівають, поливають сой палюнку, музыка грає, аж ту газдыні повідають, же на дворі сут юж приданы, котры сьпівають так:

Наше біле гуся
Залетіло ту нам,

Медже чужды гуси,
Привыкати мусит.

В хыжы сьпів тихне, а на дворі ні. Староста, свашки и ціла весільна дружина виходят до сіни. На подвірю стоят няньо и мама молодиці, ей брат, сестра, стрык, стрына и ціла родина з ей стороны. Приданы сьпівають:

Пустте же нас, пустте,
Або нам отворте,
Най ту не стоїме
На вашім подворце.

Родиче молодого відповідають:

Пришли ту нам приданяре,
Што мы ім ту істи даме?
Нарубаме купу трісок,
Даме ім на сім мисок.

Приданы:

Не будеме істи
Тоты ваши тріскы,
Маме мясо з вола,
Пустте нас до стола.

Родина молодого:

А не хвальте вы ся волом,
Ой, бо ваш віл невеликий,
Скора з нього одыйде,
Тай ся ваш віл розыйде.

Приданы:

Не старайте вы ся з нами,
Постараме мы ся сами,
Принесли-зме собі гуску,
Будеме мати по куску.

Свашки:

А не хвальте вы ся гуском,
Ваша гуска невелика,
Піря з ней одыйде,
Тай ся гуска розыйде.

Приданы:

Не старайте вы ся з нами,
Постараме мы ся сами,
Принесли-зме си барана,
Будеме мати до рана.

Свашки:

А не хвальте ся бараном,
Бо ваш баран невеликий,
Скора з нього одыйде,
Тай ся баран розыйде.

Приданы:

Выход ты нам, выход,
Ты богацкий сыну,
Выйди привитати
По жені родину.

Родиче молодого отворяють двері, просят родину молодиці до хыжы сідати за столы. Мама молодиці сідат коло своей Марисі. Газдыні доносят ідло, погарик иде доокола. Приданы принесли тіж свою палюнку и повідають, же тепер буде и гости більше, и разом весільше. Приданы зачынають сьпівати:

А за нашом хыжом
Суша верба квітне,
Повідж нам, Марисю,
Ци ты ту привыкнеш?

Дружки:

Як і буде гаразд,
То привыкне зараз,
Як і буде кривда,
Не привыкне нигда.

Буде мусіл Ваньо
Грушкы оберати,
То буде Марися
Легко привыкати.

Сьпівають вшыткы разом:

А за нашом хыжом купа сена,
Вчера была дівка,
Вчера была дівка,
Гнеска жена, гнеска жена.
Вчера была дівка
під віночком,

А гнеска невіста,
А гнеска невіста,
Під чепечком,
під чепечком.

Вчера была дівка нянюсьова,
А гнеска юж жена,
А гнеска юж жена
Ванюсьова, Ванюсьова.

Дружбове:

Юж єм ся оженил,
Взял єм си женичку;
Взял єм собі тягар
На свою главичку.

Юж єм ся оженил
Юж мі тепер дармо,
Юж єм собі г-ложыл
На голову ярмо.

Юж єм ся оженил,
Юж єм ся потішыл,
Юж єм своє перко
На клинец завісил.

На клинец, на клинец,
Аж на самий сподок,
Жебы люде знали,
Же я не паробок.

Свашки

Жебы дівкы знали,
Як то бабам добрі,
Оддавали бы ся,
Што неділі по дві.

Дружки:

Ой, неє то, неє,
Як ходити дівком,
Під басанунками,
Під зеленым вінком.

Під зеленым вінком
Піти де хотіти,
Під білом хустином
Треба ся просити.

Юж єм ся выдала,
Жебы была слава,
Жебы я в церковці
Дівком не стояла.

Повідають на ня,
Же я люблю Ваня,
А я ніт, вера ніт,
Не дійде ся на ня.

Повідають люде,
Повідають штоси,
Же ся мі фатрушок
На брішку підносит.

Підносят ся фартух,
Бо-м го крохмалила,
Што кому до того
Хоц бы правда была.

Сама я, сама я,
Як над водом слама,
Моя товаришка
Гнеска ручку дала.

Она дала гнеска,
Я дам на неділю,
То мы си будеме
Разом на весілю.

По такім долгім сьпіваню газдыні знов нагваряють, жебы істи, бо вшыткы ослабнут. Свашки ім відповідають, же іх до ідла не треба просити, «бо мы и іме и пеме, а сьпівати барз любиме».

Дружбове:

До саду, хлопці, до саду,
Будеме сіяти росаду,
А з той росади капуста,
Яка то ладна невіста.

Староста и свашки просят маму молодого, жебы принесла балец, бо треба буде кінчыти весіля. Разом з бальцьом несе она подарунки для родини молодого и кладе вшытко на стіл. Дружбове стоят з боку зо сьвічками в руках, котры в церкви тримали молодята. Пізніше

Історія

Історичний
календар
вересень

→ возмут тоти сьвічки домів, але нара-
зі треба їх засьвітити и дати молодиці,
жебы вставила їх до бальця. Потім бере
молодиця балец до рук, стає на стіл,
двигат балец над голову и трираз обер-
тат ся доокола, згідно з рухом сонця.
Мало то забезпечити молодым достаток
хліба в хыжы. На конец кладе балец на
стіл и крає го. Свашкы сьпівають:

В загороді зіля,
А в хыжы весіля,
А на дворі ярец,
А на столі балец.

Молодиця кладе два кавальці бальця
на танір, наверха кладе полотно, хустку
и кошелю для родичів молодого. Стар-
роста бере танір, кличе родичів и про-
сит їх прийняти подарунок од невісты и
сына, котры мають надію, же буде ся ім
подабал. Мама одповідат, же «як ся мі
подабат невіста, то ся буде подабал и по-
дарунок. Дай вам Боже здоровля, шесь-
ця, а ишы жычыме вам скоро дочекати
ся гардых діточок». Староста просит
музыкантів заграти, а родичів кличе до
спільного танцю. Берут ся попід руки
и танцюют обертаний. Тепер молодиця
крає балец для родичів молодого. По-
втартят ся тото само, што было з родича-
ми молодой. При обох тых церемоніях
староста, и не лем він, старали ся так
роздавати тоты подарунки, жебы было
дуже сьміху. То зато чути тіж сьпів од
пеца, де стояли діти:

Крайте балец, крайте,
И нам за пец дайте,
Будеме кусати,
Хлопця колысати.

Госьці ся сьміют з такого жарту,
молодиця крає зато дітьом кавалец
бальця, а подає ім го староста. Решту
бальця молодиця розділят для цілої
родини молодого. Тот момент означат
близкий конец весіля. Староста про-
сит музыкантів заграти, жебы гось-
ці весільны ишы собі потанцювали.
Свашкы сьпівають так:

Танцювали шевци,
Танцювали кравци,
Тепер собі потанцюют
Панове приданци.

Танцюют вшыткы, ест весело, а най-
барже тішат ся дружкы и дружбове,
бо чуют од цілої весільной родини,
же было так красьні, же вшыткы дол-
го будут памятати, як ся бавили разом
на весілю. Ишы раз сідают госьці за
столы, жебы зісти, што донесли газдынї
и выпити тото, што остало в Ваньового
няня.

Староста ест юж готовий закінчыти
весіля, а його роля тепер є така, же му-
сит подякувати вшыткым, хто помагал
шыкувати и провадити весіля. «Дякую
наші весільні дружнінї, свашкам, друж-
кам, дружбам и тым вшыткым, хто так
гарді сьпівал. Музыкантам, за то же так
весело грали, бо без того весіля бы ся не
вдало. Дякуєме родичам, же нас приня-
ли до свого дому, а газдыням за смачну
страву, заохоту до їдла и най они все
так ся справляють на весілях». Старо-
ста просит ишы засьпівати цілі родині
«Многая літа», на шесьця, здоровля мо-
лодятам. «Мы їх тепер видиме двое, але
жебы за рік было юж троє».

Свашкы:

А добра ту была
У свата гостина,
Бандуры з росолом
Аж пахло за столом.
Не піду я домів,
Мусят мене везти,
Ишы за в-ном мусят
Палюночку нести.

Конец. ■

4 вересня 1965 року у київському кі-
нотеатрі «Україна» відбулася прем'єра
фільму «Тіні забутих предків» за одно-
йменною новелою Михайла Коцюбин-
ського. Під час показу відбувся протест
проти репресій інтелігенції. Напере-
додні прем'єри були арештовані Опанас
Заливаха, Іван Світличний, Михайло
Горинь, Михайло Масютко, Ярослава
Менкуш.

Перед початком показу виступив
режисер картини Сергій Параджанов.
Коли слово взяв Іван Дзюба — повідо-
мив публіці про недавні таємні арешти
української інтелігенції: «У нас велике
свято, але й велике горе. В Україні по-
чалися арешти творчої молоді». Дзюба
почав виголошувати імена заарешто-
ваних. Директор кінотеатру відштов-
хнув письменника від мікрофона,
намагаючись позбавити слова. У залі
увімкнули пожежну сирену, щоб за-
глушити виступаючих. Дзюбу підтри-
мав В'ячеслав Чорновіл, який вигук-
нув: «Хто проти тиранії — встаньте!»
Майже третина присутніх підвелися.
Розпочався показ фільму. Та у перерві
між частинами Василь Стус знову роз-
бурхав зал. Він закликав: «Протестува-
ти повинні всі: сьогодні хапають укра-
їнців, завтра хапатимуть євреїв, потім
росіян!»

5 вересня 1918 року Рада Народних
Комісарів більшовицької росії ухвали-
ла декрет «Про червоний терор», в яко-
му вказувалося: «...забезпечення тилу
шляхом терору є прямою необхідністю;
необхідно убезпечити Радянську Рес-
публіку від класових ворогів шляхом
ізоляції їх в концентраційних таборах;
підлягають розстрілу всі особи, прина-
лежні до білогвардійських організацій,
заколотів і заворушень».

Більшовики одразу після Жовтне-
вого перевороту 1917-го взяли курс на
політичний терор. З осені 1918 р. терор
набув статусу офіційної політики ра-
дянської влади, що й було закріплено
декретом. Документ легітимізував на-
сильство як спосіб досягнення та утри-
мання більшовиками влади. Офіційне
проголошення декрету «про червоний
терор» стало реакцією більшовиків на
вбивство голови Петроградської ЧК
Мойсея Урицького та замах на Владімі-
ра Леніна 30-го серпня 1918 р.

2 вересня 1918 р. з'явилася постанова
Всеросійського Центрального Вико-
навчого Комітету про запровадження
«червоного терору». Нарком внутрішніх

справ Григорій Петровський підписав
наказ про заручників. У відповіднос-
ті до нього представники «колишніх
правлячих класів, офіцерів та інтелі-
генції» бралися в заручники і могли
бути масово розстріляні.

У друкованому органі Казанської
ЧК, тижневику «Червоний терор» від
1 листопада 1918 р., опубліковано ко-
ментар чекіста Мартина Лаціса — од-
ного з організаторів «червоного теро-
ру» — щодо урядового декрету: «Ми не
ведемо війни проти окремих осіб. Ми
винищуємо буржуазію як клас. Не шу-
кайте на слідстві матеріалів і доказів
того, що обвинувачений діяв ділом або
словом проти радянської влади. Перше
питання, яке ми повинні йому поста-
вити, — до якого класу він належить,
якого він походження, виховання,
освіти або професії. Ці питання й ма-
ють визначити долю обвинуваченого.
У цьому — зміст і сутність червоного
терору».

7 вересня 1792 року перша група за-
порозьких козаків (3847 осіб) під ору-
дою полковника Чорноморського ко-
зацького війська Сави Білого висадила-
ся в Тамані.

Чорноморське козацьке військо було
сформоване за ініціативою Григорія
Потьомкіна з решти запорозьких ко-
заків, які не переселились за Дунай і
були поселені на землях поміж Бугом і
Дністром. Оскільки на ці території пре-
тендували московські вельможі, козаки
стали просити нові землі.

Перший загін переселенців на Ку-
бань (довгий час перебувала під владою
Туреччини і наприкінці XVIII ст. нази-
валася «Татарською самостійною дер-
жавою») налічував 3847 козаків із гар-
матами на 51-му човні. Ще три колони
рухалися суходолом. Всього — близько
18 тисяч осіб. Українці розселилися
вздовж річки Кубань, утворюючи звич-
ні для себе курені і використовуючи
давні запорозькі назви (Канівський,
Уманський, Батуринський, Переяс-
лавський, Полтавський тощо). У по-
дальшому уряд називав їх станицями.
Загалом кількість першої хвилі пере-
селенців, яка тривала декілька років,
становила понад 25 тисяч осіб.

Уряд заохочував переселення як за-
для колонізації Кубані, так і маючи на
меті зменшення чисельності козацько-
го стану та встановлення контролю над
ним. Активна міграція українського
населення на Кубань продовжувала-
ся в наступні десятиліття. Наприкінці
XIX ст. українці на Кубані становили
майже 50% населення.

9 вересня 1913 року у Києві авіа-
тор Петро Нестеров виконав уперше
у світі «мертву петлю». Був активним

членом Київського товариства пові-
троплавання. Без попередньої підго-
товки здійснив переліт Київ — Остер
— Ніжин — Київ, за тим же маршрутом
здійснив перший у світі груповий пе-
реліт строєм. Маючи ґрунтовні знання
з математики і механіки, теоретично
обґрунтував можливість виконання
глибоких віражів. І все літо 1913 р. тре-
нувався, аби здійснити вертикальний
політ замкненим колом — «мертву пет-
лю». 9 вересня 1913 р. на новому літаку
«Ньюпор-IV» піднявся над Сирецьким
військовим літовищем і на висоті 600
метрів уперше в світі виконав «мертву
петлю».

12 вересня 1875 року в с. Ромашки
на Київщині народився Олександр Ко-
шиць (1875—1944), хоровий диригент,
композитор, вчений-етнограф. Дири-
гент Київської опери. На початку 1919 р.
очолив Українську республіканську
капелу, створену для популяризації
української музичної культури за кор-
доном. Капела успішно гастролювала
в Чехословаччині, Австрії, Швейцарії,
Франції, Бельгії, Голландії, Велико-
британії, Німеччині, Польщі, Іспанії,
мала величезний успіх у США, Арген-
тині, Уругваї, Бразилії, Канаді, Кубі.
Як писала французька преса: «Україн-
ський хор закінчив у нас свої гастролі
зі справжнім апофеозом. Він не тільки
досяг найповажнішої мети, а й пере-
конливо довів, що Україна має античну
цивілізацію, пречудовий і багатющий
фольклор, що переконливо підтвер-
джує високу культуру раси».

23 вересня 1872 року у с. Білявин-
ці на Тернопільщині народилася Со-
ломія Крушельницька (1872—1952),
оперна співачка. Її голос — лірико-
драматичне сопрано діапазоном май-
же в три октави (унікальне явище в
оперному мистецтві) — приваблював
силою звуку, дзвінкістю, соковитістю,
доскональною вокальною дикцією,
віртуозною технікою. З тріумфом ви-
ступала на театральних майданчиках
світу. Оперну сцену залишила 1920 р.,
в зеніті слави. Надалі виступала з ка-
мерними концертами, виконувала
пісні вісьмома мовами. Чудово грала
на фортепіано.

«Життя оперної артистки трохи на-
гадує режим атлетів: дисципліна в усьо-
му — строгий розклад годин, помірко-
вана їжа, заборона давати волю своїм
забаганкам... Я мала свій режим дня,
від якого тільки недуга могла заставити
мене відступити. То тільки збоку зда-
ється, що професія співака — легкий
хліб», — говорила Соломія Крушель-
ницька.

Підготувала Олена ГУМЕНЮК

ПІДТРИМАЙ ВІДБУДОВУ УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО ДОМУ В ПЕРЕМИШЛІ

Фонд Український народний дім у Перемишлі,
Fundacja Dom Ukraiński w Przemyślu,
ul. Kościuszki 5, 37-700 Przemyśl, Poland

PLN: 88 1600 1462 1838 9708 6000 0001

USD: 61 1600 1462 1838 9708 6000 0002

EUR: 07 1600 1462 1838 9708 6000 0004

SWIFT: PPABPLPK

КУЛЬТУРА

Щецін, музика, Україна...

XXV Дні української культури у Щеціні (26-27 серпня) проходили, на жаль, у траурний час війни, яку нащадки козаків ведуть із жорстоким північним агресором. Тож чудовий ювілей, який мав би стати приводом виключно для радості й гордості з таких багатолітніх традицій, відбувався в тіні смерті, болю й горя України й українців. Дуже подібно було й у 2014 році, коли вся Україна готувалася до Шевченківських днів, щоб ушанувати свого найбільшого сина, а 26 лютого ворожа орда (аж ніяк не татарська) захопила Крим і розпочала перший етап загарбницької акції проти батьківщини Кобзаря...

читали зі сцени звернення до світових організацій допомогти полоненим і полеглим їхню страшну долю (лист був зачитаний двома мовами як у суботу, так і в неділю).

Другого дня можна було також послухати багато української музики в різних виконаннях та стилях, а ще була відкрита фотовиставка в приміщеннях Замку, назва якої чітко відображала її зміст: «Київ – Одеса – Львів-2022: небуденна щоденність». Фотографії періоду перших місяців відкритої війни проти всього українського народу справляли неймовірно потужне враження: міста, які зазнали бомбардувань, прощання людей із родинами, військові жахи і сцени просто як з класичного малярства...

Першою виступила 13-річна Купала (Софія Накрийко), одна з наймолодших учасниць свята української культури. Далі прийшла черга уродженця Донецька, Микити Щербаненка, який зараз у Щеціні навчається на професійного вокаліста (баритон) та представив дві традиційні пісні («Ой,

там, на горі, та й жінці жнуть» та «Розпрямуйте, хлопці, коней»). Потім виступали бандуристки з України та Тетяна й Руслан Більчаки (випускники Кам'янець-Подільського університету, згодом солісти Тернопільської філармонії, зараз представники Щецінського оперного театру), а також піаністка Ольга Білас (родом зі Львова). Концерт бандуристок підготувала Анна Хранюк, виступили: Оксана Коломієць (із малим сином, Андрієм, який грав на віолончелі – вони виконали «Аве Марія»), Катерина Зенченко («Бандуристе, орле сизий»), Юлія Олійник, яка представила не лише пісні, але й інструментальний твір, Анна Чумаченко, Галина Топоровська – заслужена артистка України, яка приїхала з Варшави («Молитва до Богородиці», «Несе Галя воду» – в досить оригінальному опрацюванні), Юлія Піцишин та Анастасія Гордієва (разом виконали пісню «Іванку, Іванку»). Тетяна і Руслан Більчаки представили фрагменти української класики (молитва Андрія із «Запорожця за Дунаєм») та відомі естрадні пісні («Пісня про рушник», «Два кольори»), а також особливо потрібну зараз українським серцям «Молитву за Україну». На завершення концерту всі учасники заспівали «Червону калину» – найпопулярнішу зараз у всьому світі українську пісню, неофіційний гімн борців за волю не лише сто років тому, але і сьогодні.

Цікавим і зворушливим доповненням цього українського свята стала перемога, яку здобув Назарій Качала, тенор, що зараз співає в оперному театрі в Бидгощі. Він виступив у щецінському амфітеатрі під час XXII Великого турніру тенорів 2 вересня. Український тенор, який переміг сімох інших співаків з усього світу, виконав у першій частині арію «Смійся, паяце» з італійської опери «Паяци», а в другій частині – відому пісню «Повернися до Сорренто». За правилами турніру, публіка голосує за найкращого співака вечора, кидаючи йому троянди, і представник України здобув 621 троянду із усіх 2000, які були до початку конкурсу передані у амфітеатр публіці. ■

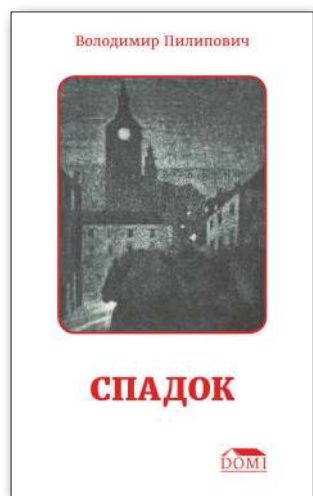
Андрій ВОНТОРСЬКИЙ

Фото з фейсбук-сторінки Щецінського відділу ОУП

Саме тому цього року культурну подію у Щеціні відкрив виступ Академічного ансамблю пісні й танцю Національної гвардії України. Концерт проходив у межах XXVI Мандрівного фестивалю української культури, організованого фондом «Просвіта». Колектив має давню історію, адже українські артисти виступали на фронтах Другої світової війни, однак найбільш вагомою є зараз новітня історія ансамблю, якому присвоєно звання академічного. Учасники колективу їздять до військових частин (з 2014 року виступали в зоні АТО), дають концерти і в центральних установах України (напр., у міністерствах). Ансамбль показав глядачам широку палітру своїх можливостей, виконуючи пісні, танці, естрадні й народні твори, виступаючи в різних менших групах (дует, квартет) під художнім керівництвом Павла Пенківського. Перед початком концерту, який відкривали гімни Польщі та України, виступали: глава Західнопоморського воєводства (маршалок) Ольгерд Геблевич, віцемерка Щеціна Лідія Рогась, почесний консул України у Щеціні Генрик Колодій. Усі вони зверталися до найновіших подій у польсько-українських взаєминах і вказували на масштаб допомоги, яку отримали біженці з України між Бугом і Одрою, від польського самоврядування та звичайних громадян. Під час Днів української культури постійно тривало збирання грошей на лікування жертв війни: дітей і воїнів ЗСУ. Урочисто відкрили Дні культури: Барбара Ігельська, директорка Замку поморських князів, де відбувалися всі заходи, та Іван Сирник, голова Щецінського відділу ОУП, як головний організатор подій. Дуже емоційним моментом був виступ родичів полонених воїнів батальйону «Азов», які за-

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Володимир Пилипович, «Спадок. Статті і матеріали до історії української культури Надсяння». Перемишль: Видавництво DOMI, 2022. – 226 с.

Спадок і пам'ять

Нова книга Володимира Пилиповича

Книга почесного доктора Українського католицького університету у Львові Володимира Пилиповича, яка нещодавно вийшла в Перемишлі, називається «Спадок», з підзаголовком «Статті і матеріали до історії української культури Надсяння» (видавництво DOMI, Перемишль, 2022). Вона містить сім статей і присвячена 175-м роковинам смерті владики Івана Снігурського — особи, важливої для розвитку української культури в Галичині першої половини XIX ст. Отже, в книзі подано описи мовних пам'яток та літургійного осереддя Перемиської єпархії XVII — середини XIX століття. Тут також зібрано цінний мовний матеріал з XIX ст., який можна назвати внеском у розвиток української національної ідентичності в Галичині.

Уміщені в книзі статті — це вибрані тексти Володимира Пилиповича, частина з яких була надрукована у щорічнику «Перемиські Архiepархіяльні Ві-

домості». Вони демонструють глибоке зацікавлення автора історією Надсяння як визначного українського релігійно-культурного регіону.

Книгу відкриває стаття «Барокові літературні miscellanea з Надсяння», в якій автор описує рукописні пам'ятки з XVII–XVIII ст., знайдені ним в Національній бібліотеці у Варшаві, що потрапили туди у 1947 році з ліквідованої внаслідок акції «Вісла» Бібліотеки Капітули греко-католицької єпархії у Перемишлі. Текст статті супроводжується цікавим факсимільним ілюстративним матеріалом та численними науковими посиланнями. В матеріалі автор розглядає цінні пам'ятки XVII та XVIII ст., написані українською мовою. Це паралітургійні пісні, епіграми та інше.

Друга стаття, «Українські назви місяців у календарній традиції Перемиської єпархії», розповідає про назви місяців, уміщені в Типіконі з Лежахова з XVI ст., в календарі «Перемисьлянини» у 1850–1864 рр. та в календарі о. Грегора Команецького з 1725 року. Отже, ми маємо на прикладі трьох пам'яток, протягом тривалого часу, від XVI ст. до 1864 року, зафіксовані назви місяців в українській церковній традиції. Вони, як пише автор, не відрізняються від сучасних назв місяців в українській мові. Це засвідчує факт, що українська мова досить давно розвивалася як спільне утворення, а новітня доба українського правопису лише закріпила всі закономірності стосовно назв місяців. Покликуючись на наукову роботу Тетяни Голинської «Ukrainische nazwy miesięcy na tle ogólnosłowiańskim» (Wrocław-Warszawa-Kraków, 1969), автор стверджує, що українські назви місяців на тлі слов'янських мов збереглися в найбільш первісному українському варіанті. Адже назви українських місяців не мають латинських запозичень і навіть, як пише автор, є виявом процесів подальшого розвитку: квітень — цвітень, листопад — падолист, грудень — студень.

П'ять наступних статей у книзі Володимира Пилиповича об'єднує один

часовий простір. Автор описує у них приблизний хронологічний період — XIX ст. Цей умовний період є дуже важливим для розвитку української культури та ідентичності. Культурно-освітня діяльність української спільноти в Галичині призвела до зростання української національної свідомості та побудови новітньої національної ідеї. Тому автор у статті «Бідермаєрівські літературні miscellanea з Надсяння» пише: «Культурна доба — бідермаєр — на надсянських територіях має свої яскраві здобутки й оригінальних творців». Володимир Пилипович аналізує у статті український аматорський театр у Перемишлі, який виник на хвилі спаху «весни народів» 1848 року й романтичних ідей першої половини XIX ст. Варто зауважити, що перемиські театри свою діяльність почали з постановки двох п'єс Івана Котляревського, що зафіксовано на двох збережених до нашого часу афішах, надрукованих у Перемишлі українською мовою. Виявляється, що театральні афіші стали фактичним свідком розвитку живого мовлення. Люди, бачачи афіші на майданчиках оголошень, наочно вчилися української мови, опановували нові слова та принципи їхнього вжитку.

У статті «Дві пісні о. Івана Лаврівського на слова перемиських поетів Костянтина Антонія з-над Солокії та о. Антонія Лужицького» автор зосереджується на питанні участі священників Греко-католицької церкви у розвитку української літератури й музики. Це важливо, адже і Галичина також мала своїх романтиків. В контексті статті варто нагадати про просвітницько-літературну діяльність членів Руської трійці: Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича та Якова Головацького. Вони створили підвалини для новітньої української літератури, обстоюючи при тому запис української мови саме кирилицею, а не латинкою, як тоді пропонували деякі представники культурних кіл Надсяння.

Непересічною є також стаття «Епідемія холери в Перемишлі 1831 року в листуванні, документах і спогадах сучасників». Автора цікавить не лише сама трагічна подія в житті міста Перемишля — виникнення епідемії холери у 1831 році, але також форма її опису та мова, якою її представлено. Матеріал статті побудований на прикладі листів митрополита Михаїла Левицького до єпископа Івана Снігурського. У ньому ми маємо можливість побачити документи того часу — першої половини XIX ст.

Завершує книгу стаття «Перемиські некрологи-афіші (клепсидри) XIX — початку XX століття». Автор представляє у ній низку некрологів-афіш, які тоді мали також назву клепсидр, тобто оголошень про смерть певної особи, найчастіше відомої в суспільстві. Володимир Пилипович аналізує зміст некрологів-афіш, описує їхню жалобно-траурну структуру та похоронне призначення. Як пише автор: «Клепсидра цікавить нас як прояв культури пам'яті модерного часу, як фунеральний жанр мистецтва й літератури». Це, звичайно, дуже цінний матеріал для подальших наукових досліджень.

Книга Володимира Пилиповича «Спадок» виконує важливу функцію. Вона є джерелом різноманітних знань і втіленням науково-популярних зацікавлень автора. Крім авторського матеріалу, вона подає важливий архівний ілюстративний матеріал у факсимільному відтворенні та об'єднує цінні наукові посилання. Роботу завершує покажчик імен, цитованих праць і географічних назв. Тож, як на мене, книга перемиського дослідника має зацікавити істориків та дослідників церковної культури Греко-католицької Перемиської єпархії. Безумовно, книга також виконує антропологічну роль. Вона привертає увагу до архівного матеріалу, який часто відходить у забуття. Він не вимагає коментаря, будучи історичним свідченням, але нагадує про забуте. ■

Тадей КАРАБОВИЧ

Олег Коцарев, «Вміст чоловічої кишені: вірші». К: Люта справа, 2021. – 160 с.

А що там на дні?

На превеликий жаль, поціновувачів поезії не так багато, як любителів прози. Людям чомусь простіше вникати у текст непоетичний. Більшість моїх знайомих неодмінно би обрало художню літературу або нон-фікшн замість навіть дуже доброї поетичної книги. В Україні хорошими продажами поетичних збірок можуть похвалитись мабуть всього декілька відомих авторів. Така сумна реальність.

А проте поезію творять і вона виходить друком у різних видавництвах. Одним із доказів цього є доволі нова збірка поета, письменника, перекладача Олега Коцарева «Вміст чоловічої кишені», що побачила світ у 2021 році.

Проте, чи це справді збірка віршів у класичному розумінні, у стандартному еквіваленті і стилі?

Адже це — книга емоцій, спогадів, кінематографічних епізодів, художніх зарисовок. Чомусь дуже кортить сформулювати визначення цієї «кишені» текстів — постмодерним поетичним сторітелінгом з відчутним відтінком виклику нормам, схемам, правилам... Хоча постмодернізм по суті і включає у себе ці відхилення і виклики. А якщо говорити про те, що живемо вже взагалі у постпостмодернізмі чи навіть «постпостпост» то зовсім не дивно, що «Вміст чоловічої кишені» затуляє нас немов Алісу з казки у кролячу нору і потрошки показує нам усі свої звичайні та незвичайні дива.

ІРОНІЯ
ІДИЛІЯ
ЕПОС
ЕРОС

Ці слова зустрічаємо одразу після основної назви видання у книзі. Вони нас налаштовують на певний настрій і лад. Атмосферу гри з уявою, відчуттями, минулим, теперішнім, майбутнім. Поринаємо у книгу і одразу ж розуміємо, автор справді з нами грає, бавиться, подекуди може навіть фліртує.

Перша сторінка нас вітає нотами пісні про курочку і півника. Наступна розкажує сумно-веселу історію нашої стражденної літери «г», трохи згодом потрапляємо на вірш в одному реченні. Якщо закрити очі і «вслухатись» у ритм «вмісту чоловічої кишені» буде чути, як поміж текстами гуляє вітер, вовтузяться діти у дворі, каркають ворони і літають гвинтокрили. Збірка має простір для образів, для рефлексій, для павз. Останні необхідні, щоб відчуті післясмак кожного непростого тексту цієї

книги, навіть якщо вірш — це всього лише декілька слів.

«Кропива і малина —
дружать віддавна
в цьому вільному цирку рослин,
добровільному цирку рослин!»

(с. 28).

Читаю це і в уяві вже біжать кадри, як я лізу в садку бабусі і дідуся до малини, щоб їсти одразу з кущика, а по дорозі, голі ноги атакує кучка кропива.

А як цікаво було почитати вірш про Львів, глянути на своє рідне місто очима автора-харків'янина. Чомусь видався мені Львів чужим у цьому тексті, не моїм. Але скільки поетів, стільки і їх рефлексій.

Якщо виділити слово, що вигулькує то тут то там, поміж цими різними на смак і емоції поетичними розповідями, то мабуть це би було слово «туман». Його є багато фізично і метафізично у збірці Коцарева.

Не те, щоб автор пускав своєму читачеві в очі туман. Він використовує його, як маг, щоб приховати недосконалості реалій своїх чарівних поетичних виступів або ж просто дає відпочити на довгій дистанції насичених історій.

Ілюстрації Вікторії Черняхівської вдало доповнюють атмосферу книги. Їх діоптрій подекуди розмитий, в інших моментах загострено чіткий. Залежно від того, що ми хочемо бачити, на скільки прагнемо доповнити образність текстів візуально.

Усі ми зараз живемо війною в Україні, отож у вас може виникнути логічне зацікавлення, чи є у книзі тексти про війну? Вони є, тому що для автора, як

і для більшості свідомих українців, російсько-українська війна триває давно, навіть можливо і не з 2014 року...

ФАНТОМНИЙ БІЛЬ

вже давно тут нема аптеки
вже давно тут відділення банку
країни з якою у нас війна
але й далі шоранку на клумбах
звідкись беруться
пляшечки з-під настоянки глоду

(с. 87).

Багато маємо ностальгії за минулим у збірці Коцарева: перші закоханості і бажання, юність, школа, молодість. Тому, як і зазначалось вище, «Вміст чоловічої кишені» — це цілий косяк історій з справжніми, а можливо трохи вигаданими чи видозміненими оповідями. Взагалі, видається, що автор доволі ширший з нами, це власне і схиляє до того, щоб впасти у кролячу нору до кінця і подивитись, а що ж там таки заховано на самому дні?

А на самому дні — життя. Таке як ось ви бачите за вікнами, яке живе самі. Але просто хоться, як Коцарев, вміє ці всі драми і феєрії гарно одягнути у слова. Які, до речі, подекуди сам і вигадує (знову вертаємось до елементу гри).

скидайте одяг,
роздягокохайтесь! (с. 112).

І хочеться зняти з себе одразу всі правила, рамки, стереотипи і вдихнути на повні груди. Побути трішки вільними, як і поезія автора. Вже за цю її свободу, також скидаю перед нею уявного Капелюшника в «Алісі в країні чудес». ■

Дарина ПОПІЛЬ

Управа Мазурського відділу
Об'єднання українців у Польщі,
а також
греко-католицька парафія у Гіжицьку
запрошують на

**XXI Міжнародні концерти
церковної музики**

які відбуватимуться 1-2 жовтня 2022 року
на Мазурах.

Від імені організаторів
голова Мазурського відділу ОУП Іван Пік

**Греко-католицька спільнота в Ельблонзі
будує нову святиню.
З цієї метою проводимо різні заходи,
щоб зібрати кошти.**

Від імені спільноти греко-католицької парафії
Народження св. Івана Хрестителя в Ельблонзі

парох о. митрат Андрій Сорока просить про вплати:

**Parafia Greckokatolicka w Elblągu,
ul. Poznańska 2a
Bank Pekao S.A. I oddział w Elblągu
nr konta: 87 1240 1226 1111 0000 1404 5318**

Відійшли...

7 вересня 2022 р. після тривалої важкої хвороби зупинилось серце

бл.п. МИХАЙЛА САВКИ

нар. в с. Довжиця б. Тісної, де пройшло його дитинство та рання молодість.

Щирий патріот, стійкий і незламний, відданий рідній справі,
постійний читач «Нашого слова» і щедрий жертводавець у різних сферах.
Нехай Господь оселить Його на лоні Авраама і подасть Йому вічну пам'ять!
Молившись єднаємось із **сестрою Оленою, братом Григорієм та рідними**
і висловлюємо щирі співчуття. Бажаємо Вам стійко пройти цей рубікон болю.

Управа і члени гуртка ОУП в Тшеб'ятові та парафіяни

Шановні Читачі!

Надсилаючи оголошення, просимо подавати
своє ім'я, прізвище, повну адресу, телефон та дату
бажаного друку оголошення. Оголошення без та-
ких даних не будуть прийматися до друку.

Редакція «Наше слово»

Студентка з Поморського воєводства познайомить-
ся з кавалером. Номер телефону 502 940 914.

«Прийде смерть і сріблястим ключем відімкне мені Вічності двері»
Богдан-Ігор Антонич, «De morte I»

З великим сумом і скорботою сприйняли звістку про передчасну смерть

† ЯРОСЛАВА ВЕВ'ЮРКИ

Висловлюємо глибоке співчуття цілій родині Вев'юроків і Покрищаків, приятелям і знайомим Покійного,
а особливо нашому другові **Адамові** – членові ГУ Об'єднання лемків та голові гуртка ОЛ в Лігніці.
Нехай вічною буде пам'ять про Ярослава!

ГУ Об'єднання лемків, редакція квартальника «Ватра»

Передплата «Нашого слова» на 2022 рік ПОЛЬЩА

Кількість примірників	Ціна одного примірника в передплаті	Квартал	Пів року	Рік
ЗВЧАЙНА ПОШТА (PRZESYŁKA EKONOMICZNA)				
1 примірник	5,00 зл + поштові оплати	104,00 зл	208,00 зл	416,00 зл
3 примірники і більше (ціна одного примірника)	5,00 зл без поштових оплат	65,00 зл	130,00 зл	260,00 зл
АВІАПОШТА (PRZESYŁKA PRIORYTETOWA)				
1 примірник	5,00 зл + поштові оплати	118,00 зл	236,00 зл	472,00 зл
10 примірників і більше (ціна одного примірника)	5,00 зл без поштових оплат	65,00 зл	130,00 зл	260,00 зл

Наше Слово

Adres: Redakcja "Nasze Slowo", ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa, tel.: prenumerata i reklama – tel./fax 22 677-88-10, redaktor naczelny – 22 677-88-11, sekretarz redakcji – 22 677-84-46, redakcja – 22 677-84-45.

E-mail: redakcja@nasze-slowo.pl, prenumerata@nasze-slowo.pl, ogloszenia@nasze-slowo.pl

Internet: www.nasze-slowo.pl

Kolegium Redakcyjne: Piotr Tyma, Paweł Łoza, Tetiana Daniuczenko, Anastazja Krawczuk, Daryna Popil.

Zespół redakcyjny: zastępca redaktora naczelnego – Paweł Łoza, sekretarz – Tetiana Daniuczenko, redaktorzy – Igor Szerba (Warszawa), Anna Winnicka (Koszalin), Grzegorz Spodarek (Kętrzyn), Katarzyna Komar-Macyńska (Przemyśl), redaktor stylistyczny – Valeriia Kirikova, redaktor techniczny – Olga Michaluk, prenumerata, reklama – Lesia Korostalewycz.

Współpracownicy: Anastazja Krawczuk (Warszawa), Stefan Migus (Olsztyn), Piotr Andrusieczko (Kijów), Bogdan Tchórz (Górowo Iławeckie), Ludmiła Łabowicz (Białystok), Oksana Kulczewycz (Legnica), Jerzy Gawryluk (Bielski Podlaski), Olena Humeniuk (Kijów), Adam Wiewiórka (Legnica), Daryna Popil (Warszawa), Oleksandra Iwaniuk (Warszawa), Zhanna Kuznietsova (Kijów), Ivanna Kyliushyk (Warszawa), Svitlana Melnyk (Kraków), Ivan Kysloshchuk (Lublin), Władysław Graban (Krynica Zdrój), Piotr Wirchniański (Gładyszów).

Wydawca: Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7 03-614 Warszawa, tel.: 22 679-96-77 (sekretariat).

E-mail: sekretariat@ukraincy.org.pl, biuro@ukraincy.org.pl

Internet: http://ukraincy.org.pl

Fotoskład: Redakcja „Nasze Slowo”

Druk: Drukarnia „Efekt”. Nakład 2300 egz.

Pismo dofinansowane ze środków budżetu państwa

Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa

Konto bankowe dla wpłat w PLN:
47 1160 2202 0000 0000 5515 6292

Konto bankowe dla wpłat w EURO, CAD:
IBAN: PL47 1160 2202 0000 0000 5515 6292
BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX

Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa

Konto bankowe dla wpłat tylko w USD:
IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196
BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX

Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa

Poglądy autorów publikacji nie zawsze są zbieżne z poglądami redakcji.

Za wiarygodność faktów odpowiadają autorzy.

Redakcja nie zwraca tekstów nie zamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania i zmiany tytułów. Koresponduje z czytelnikami tylko na łamach tygodnika.

Rozpowszechnianie materiałów z „Naszego Słowa” wyłącznie za zgodą redakcji.

Za treść ogłoszeń i reklam redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

„Nasze Slowo” dostępne jest w oddziałach Poczty Polskiej, w kioskach RUCH-u, w wybranych EMPIK-ach oraz w wydaniu internetowym www.eprasa.pl/news/nasze-slowo.

Prenumerata realizowana przez RUCH S.A.:
Zamówienia na prenumeratę można składać bezpośrednio na stronie www.prenumerata.ruch.com.pl

Ewentualne pytania prosimy kierować na adres e-mail: prenumerata@ruch.com.pl lub kontaktując się z Centrum Obsługi Klienta „RUCH” pod numerami: 22 693 70 00 lub 801 800 803 – czynne w dni robocze w godzinach 7⁰⁰ – 17⁰⁰.

Publikacje wyrażają jedynie poglądy autora/ów i nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Statki wyrażają точку zoru autorów i nie mogą być utożsamiane z oficjalną pozycją Ministra wewnętrznych spraw i administracji.

Пів року	Рік
АВІАПОШТА	
395,00 зл	790,00 зл
95,00 євро	190,00 євро

Пів року	Рік
АВІАПОШТА	
395,00 зл	790,00 зл
145,00 дол КАНАД.	290,00 дол КАНАД.

Пів року	Рік
АВІАПОШТА	
395,00 зл	790,00 зл
113,00 дол США	225,00 дол США